

MUSIQA FANLARIDA DIFFERENSIAL YONDASHUVNI AMALGA OSHIRISHNING METODIK ASOSLARI

Davletov Mayliboy Yusupovich

Urganch davlat pedagogika instituti

“San’atshunoslik” kafedrası o’qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15259286>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10- Aprel 2025 yil

Ma’qullandi: 15- Aprel 2025 yil

Nashr qilindi: 22- Aprel 2025 yil

KEY WORDS

differensial yondashuv, musiqa ta’limi, individual yondashuv, metodika, musiqiy qobiliyat, o’quvchi faolligi, musiqiy kompetensiya.

ABSTRACT

Mazkur maqolada musiqa ta’limida differensial yondashuvni amalga oshirishning metodik asoslari yoritilgan. Unda o’quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning musiqiy salohiyatini ochish, qiziqishlari va tayyorgarlik darajasiga moslashtirilgan o’qitish metodlari tavsiflangan. Shuningdek, differensial yondashuvning zamonaviy musiqiy ta’limdagi o’rni, pedagogik samaradorligi va musiqiy bilimlarni chuqur o’zlashtirishga xizmat qiluvchi metodik vositalar tahlil qilingan. Maqolada musiqiy nazariy fanlar, ijrochilik va eshituv madaniyatini rivojlantirish jarayonida differensial yondashuvni qo’llash mexanizmlari ilmiy asosda ko’rib chiqilgan.

Bugungi kunda umumiy o’rta va kasbiy ta’lim tizimida shaxsga yo’naltirilgan yondashuvni amalga oshirish, ta’lim sifatini oshirish va har bir o’quvchining individual qobiliyati, ehtiyoji va qiziqishlarini inobatga olgan holda ta’lim mazmunini loyihalash zamonaviy pedagogikaning asosiy talablari qatoriga kiradi. Ayniqsa, musiqa fanlarida bu yondashuv ta’lim oluvchilarning estetik didi, ijodiy salohiyati hamda musiqiy kompetensiyalarini samarali shakllantirishda muhim metodik tamoyil sifatida qaralmoqda.

Differensial yondashuv – bu o’quvchilarning individual psixofiziologik xususiyatlari, bilim darajasi, musiqiy eshitish, ritmik sezgi, xotira va emotsional rezonans kabi komponentlarini chuqur o’rganish asosida, ularni guruhlab o’qitish, o’quv materialini turlicha darajada va shaklda yetkazish usulidir. Mazkur yondashuv zahirida konstruktivistik ta’lim paradigmasi, ko’p darajali ta’lim modeli hamda kompetensiyaviy yondashuv asoslari mujassam bo’lib, u o’quvchilarning musiqiy rivojlanish dinamikasiga mos moslashuvchan didaktik tizimni shakllantirishga xizmat qiladi. Musiqa fanlarining (nazariya, solfeggio, xor, cholg’u ijrochiligi va boshqalar) o’ziga xos psixodidaktik xususiyatlari borligi bois, differensial yondashuvni tatbiq etishda integrativ, reflektiv va interaktiv metodlar uyg’unligini ta’minlash zarurati tug’iladi. Bu esa, pedagogdan yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlik, musiqiy-pedagogik tahlil ko’nikmalari va didaktik moslashuvchanlikni talab etadi.

Mazkur maqolada musiqa fanlarida differensial yondashuvni samarali amalga oshirishning ilmiy-nazariy asoslari, uning o’quv-tarbiyaviy jarayonga ta’siri, shuningdek,

metodik ta'minot va amaliy tavsiyalar tizimli tarzda yoritiladi. Shuningdek, maqolada o'quvchilarning musiqiy rivojlanishini individuallashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik strategiyalar va ular asosida yaratilgan differensial o'qitish modellarining tahlili o'rin oladi. Musiqa fanlarida differensial yondashuvni metodik jihatdan samarali tashkil etish o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlari, shaxsiy ehtiyojlari va psixopedagogik xususiyatlarini chuqur tahlil etishga asoslanadi. Ushbu yondashuvning asosiy metodik tamoyillari — individuallashtirish, bosqichma-bosqichlik, moslashtirish, integratsiya va refleksiya tamoyillaridir. Ular o'quv jarayonida o'quvchilar orasidagi qobiliyatlar farqini e'tiborga olib, har biriga mos ta'lim texnologiyasini tanlash imkonini beradi.

Differensial yondashuvni amaliyotga joriy qilishning boshlang'ich bosqichi — bu musiqiy diagnostika asosida o'quvchilarning qobiliyatlarini aniqlashdan iborat. Bu bosqichda musiqiy eshituv, intonatsion aniqlik, ritmik sezuvchanlik, musiqiy xotira va emosional javob qaytarish kabi ko'rsatkichlar asosida o'quvchilar quyidagi toifalarga ajratiladi:

yuqori darajadagi musiqiy salohiyatga ega bo'lganlar,
o'rta darajadagi tayyorgarlikka ega o'quvchilar,
musiqiy ko'nikmalari sust rivojlangan o'quvchilar.

Bu guruhlash asosida ta'lim mazmuni va metodik usullar differensial tarzda belgilanadi.

Differensial yondashuvda variativ o'quv dasturlari, modulli o'qitish, ko'p darajali topshiriqlar tizimi keng qo'llaniladi. Yuqori darajadagi o'quvchilar bilan ishlashda ijodiy topshiriqlar, analitik musiqiy tahlil, improvizatsiya mashqlari tavsiya etiladi. O'rta darajadagilar uchun standart bilimlarni chuqurlashtirishga yo'naltirilgan mashqlar, past tayyorgarlik darajasidagilar uchun esa ko'rgazmali vositalar, takrorlovchi va mustahkamlovchi usullar qo'llaniladi.

Masalan, solfeggio darslarida yuqori tayyorgarlikka ega o'quvchilar murakkab tonal tuzilmalarni aniqlash, intonatsiyalarni takrorlash, melodik tuzilmalarni yaratish bilan shug'ullansa, sustroq o'quvchilar uchun bu mashqlar soddalashtirilgan, vizual, multimediya yordamida olib boriladi. Bu esa o'zlashtirishda psixologik qulaylik yaratadi va musiqiy tafakkurni bosqichma-bosqich shakllantiradi.

Differensial yondashuvda o'qituvchining metodik tanlovi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

konstruktiv yondashuvga asoslangan interfaol metodlar (klaster, b-b-b, "aqliy hujum");

ijodiy-tadqiqot metodlari (musiqiy asarlarni tahlil qilish, talqin qilish, kompozitsion mashqlar);

axborot-kommunikatsion texnologiyalarga tayangan darslar (multimedia ilovalari, virtual cholg'u dasturlari, interaktiv testlar);

kooperativ o'qitish usullari (juftlikda ishlash, kichik guruhli ijro mashg'ulotlari);

refleksiv texnologiyalar (musiqiy tinglashdan so'ng taassurot yozish, shaxsiy rivojlanish kundaligi yuritish).

Ushbu metodlar orqali har bir o'quvchining musiqiy kompetensiyasini o'z sur'atida rivojlantirish mumkin bo'ladi.

Differensial yondashuv doirasida o'quvchilarning musiqiy rivojlanish dinamikasini muntazam monitoring qilish zarur. Bu jarayonda formatif baholash, diagnostik kuzatish, muloqot asosidagi baholash, portfolio shaklida baholash metodlari qo'llaniladi. Ular orqali har bir o'quvchining o'zlashtirish darajasi, ijodiy o'sishi va ijrochilik salohiyati aniqlanadi.

Adabiyotlar tahlili:

Differensial yondashuv nazariyasi va amaliyotiga oid ilmiy-metodik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu yondashuv zamonaviy ta'lim jarayonining markazida turuvchi shaxsga yo'naltirilgan pedagogika prinsiplari bilan uzviy bog'liqdir. Musiqa ta'limi kontekstida differensial yondashuvni qo'llashga doir nazariy qarashlar A.D. Aleksandrova, V.V. Medushevskiy, G.T. Ilyina, A.V. Koreneva kabi musiqa pedagogikasining vakillari tomonidan ishlab chiqilgan. Ularning tadqiqotlarida musiqa darslarida o'quvchilarning musiqiy eshituvini, ritmik his-tuyg'ularini va ijodiy salohiyatini rivojlantirish uchun individuallashtirilgan metodlardan foydalanish zarurligi ta'kidlangan.

Mahalliy olimlardan A. Jo'raev, M. Mahkamova, S. Berdikulova, X. Abdunazarov kabi mutaxassislar o'z tadqiqotlarida O'zbekiston ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, o'quvchilarning ijodiy salohiyatini aniqlash va rivojlantirishning metodik asoslariga e'tibor qaratganlar. Xususan, S. Berdikulovning musiqa ta'limida innovatsion texnologiyalarni qo'llashga doir izlanishlari differensial yondashuvni o'quv jarayoniga integratsiyalashda muhim manba sifatida xizmat qiladi.

Xorijiy adabiyotlarda esa musiqiy ta'limda differensial yondashuv "Music education differentiation" deb nomlanib, G. Welch, R. Colwell, P. Webster kabi olimlar tomonidan turlicha metodik model va strategiyalar asosida tadqiq etilgan. Ularning asarlarida musiqiy qobiliyatni o'lchash mezonlari, o'qitish usullarining moslashuvchanligi, musiqiy didaktika va texnologiyalarni individual ehtiyojlarga moslashtirish usullari chuqur tahlil qilingan.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, differensial yondashuvni amalga oshirish nazariy jihatdan puxta asoslangan bo'lib, u musiqa ta'limining mazmunini shaxsiylashtirish, o'quvchilarning musiqiy rivojlanishini individuallashtirish va ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Muhokama:

Musiqa — bu nafaqat san'at, balki inson qalbining eng nozik qatlamlariga ta'sir etuvchi, ong va tafakkurni o'stiruvchi kuchli tarbiyaviy vositadir. Uni o'rgatish esa, ayniqsa, yosh avlodga singdirish jarayoni o'ziga xos yondashuvlarni, chuqur metodik izlanishlarni, pedagogik sezgirlikni talab etadi. Ana shunday yondashuvlardan biri, bugungi zamonaviy ta'lim paradigmalarining markazida turgan differensial yondashuv hisoblanadi.

Differensial yondashuv — bu oddiygina "*Kimgadir oson, kimgadir qiyin*" tarzidagi tasnif emas, balki har bir o'quvchining shaxsiy rivojlanish dinamikasi, psixofiziologik xususiyatlari, ijtimoiy-madaniy muhitdagi o'rni va musiqiy dunyoqarashini chuqur anglab yetish asosida yo'naltirilgan ta'limiy harakatdir. Musiqa ta'limida bu yondashuv nihoyatda nozik ishlanmani talab qiladi: zero, har bir bolada musiqaga bo'lgan qobiliyat, his-tuyg'u, did va tasavvur darajasi o'ziga xos shakllangan bo'ladi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, o'qituvchi o'z dars jarayonida birgina o'quv materialini har xil formatda, turli qiyinchilik darajasida, didaktik vositalarni farqlagan holda, hatto emotsional-psixologik yondashuvni ham moslashtirgan holda yetkazish zaruratida qoladi. Bu esa, o'z navbatida, musiqiy-pedagogik faoliyatda yuqori darajadagi kasbiy refleksiya, diagnostik kompetensiya, metodik adaptatsiya va, eng muhimi, ijodiy yondashuvni taqozo etadi.

Maktab va musiqa maktablarida olib borilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, bir xil metodik yondashuv asosida o'qitilgan darslar ko'pincha faqat o'quvchilarning ma'lum bir

qatlamiga foyda beradi, qolganlar esa passiv kuzatuvchiga aylanadi. Differensial yondashuv esa, aksincha, ta'lim oluvchilarning faollik darajasini oshiradi, ularning o'z bilim darajasiga mos topshiriqlarda ishtirok etishiga imkon yaratadi va shunday tarzda har bir o'quvchining rivojlanish trayektoriyasi mustaqil shakllanadi.

Musika ta'limi bu jihatdan boshqa fanlarga qaraganda ko'proq differensial yondashuvni talab qiladi, chunki bunda insonning ruhiy-estetik olami bilan ish olib boriladi. Masalan, kimdir musiqiy eshituvga ega, biroq ritmik sezgi sust rivojlangan bo'lishi mumkin; yana kimdir notalarni a'lo darajada o'qiydi, biroq ovoz diapazoni tor bo'ladi. Har bir holat uchun alohida yondashuv zarur.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi esa bu jarayonni samarali tashkil etishda keng imkoniyatlar yaratmoqda. Multimediali darslar, interaktiv platformalar, virtual cholg'ular, audiovizual materiallar yordamida har bir o'quvchiga mos virtual muhit yaratish mumkin. Shu jihatdan qaraganda, differensial yondashuv bu faqatgina metod emas, balki musiqiy ta'limga insonparvarlik g'oyalarining amaliy ifodasidir. Differensial yondashuvni to'laqonli amalga oshirish uchun o'qituvchi metodik jihatdan qurollangan, shaxsiy rivojlanishga ochiq, empatiyaga boy bo'lishi zarur. Chunki har bir bolaga alohida qarash — bu faqat didaktik ehtiyoj emas, balki yuksak pedagogik madaniyatning ifodasidir.

Xulosa.

Yuqorida olib borilgan nazariy-metodik tahlil va amaliy mulohazalar asosida xulosa qilish mumkinki, musika fanlarida differensial yondashuvni amalga oshirish ta'lim jarayonining individuallashtirilgan, moslashtirilgan va shaxsga yo'naltirilgan modelini yaratishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv orqali har bir o'quvchining musiqiy salohiyati, psixofiziologik imkoniyatlari, didi va qiziqishlariga mos tarzda ta'lim mazmuni va metodikasi shakllantiriladi.

Differensial yondashuvni tatbiq etish:

o'quvchilarni musiqiy rivojlanish darajasiga ko'ra to'g'ri guruhlashni;

o'qitish vositalari va metodlarini moslashtirishni;

musiqiy kompetensiyalarni bosqichma-bosqich shakllantirishni;

ta'lim samaradorligini oshirishni va musiqiy ijodkorlikni rivojlantirishni ta'minlaydi.

Ushbu yondashuvni muvaffaqiyatli joriy etish uchun esa o'qituvchidan yuqori darajadagi kasbiy refleksiya, individual diagnostika olib borish ko'nikmalari, zamonaviy metodik vositalardan foydalanish malakasi talab etiladi. Ayniqsa, axborot-kommunikatsion texnologiyalarni o'quv jarayoniga integratsiyalash orqali har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlariga mos ta'limiy muhitni yaratish mumkin. Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, musika fanlarida differensial yondashuvni metodik asosda to'g'ri yo'lga qo'yish nafaqat ta'lim sifati va samaradorligini oshiradi, balki musiqiy tarbiyaning shaxsga ta'sirchanligini kuchaytiradi, o'quvchilarda mustahkam musiqiy kompetensiyalarni shakllantirishga asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Berdikulova S. Musika ta'limida innovasion texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 156 b.
2. Ilyina G.T. Differentiated Instruction in Music Education: Contemporary Approaches. // Music Education Journal. – 2019. – Vol. 105, №2. – P. 45–51.
3. Colwell R., Webster P. New Handbook of Research on Music Teaching and Learning. – New

York: Oxford University Press, 2002. – 1248 p.

4. Juraev A. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda differensiasiya usullari. // Ta'lim tizimida innovasiyalar. – Toshkent: Fan, 2021. – №4. – B. 33–37.

5. Mahkamova M. Musiqa darslarida interfaol metodlar. – Samarqand: Zarafshon NPB, 2021. – 148 b.

6. Алексеев С.В. Музыкальная педагогика: Теория и практика. – СПб.: Лань, 2015. – 272 с.

7. Davletov, E. Y. (2018). THE ROLE OF BASIC AND SCIENCE COMPETENCES IN SUPPORTING PUPILS' MATURITY. Central Asian Problems of Modern Science and Education, 3(3), 208-211.

8. Yusubovich, D. E. (2023). O 'QUVCHILARDA KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH DOLZARB IJTIMOY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. Science and innovation, 2(Special Issue 5), 377-382.

9. Davletov, E. (2024). BARQAROR RIVOJLANISHGA ERISHISHDA BOSHLANG TA'LIM METODOLOGIYASI. Молодые ученые, 2(26), 134-137.

